

Frakcijski zapleti in kontroverze med Trockim in triumviratom: O funkcionarstvu v armadi in še kje (3. decembra 1923)*

MARJAN BRITOVŠEK

POVZETEK

V selektivnem izboru dokumentov sledimo (v historičnem zaporedju) razraščanju frakcijskega spora med Trockim in triumviratom /Zinovjev, Stalin, Kamenjev/.

V tokratnem prispevku objavljamo Trockijev sestavek "O funkcionarstvu v armadi in še kje", objavljen v Pravdi 4. decembra 1923. V članku je Trocki prikrito napadel birokracijo v armadi; grajal je nepremišljene in nekoristne odredbe, uporabljanje konvencionalnih fraz, izmikanja kritiki, iniciativi, strah pred odgovornostjo. To je bil prvi napad na staro gardo, ki pa je bil izrečen tako na splošno in v ezopovskem jeziku, da so le redki spregledali njegov pomen. 5. decembra je Pravda priobčila članek nekega dopisnika s podeželja, v katerem se je ta pritoževal, da je diskusija o notranjepartijskih vprašanjih "nenavadna" in mnogi partijci ne vedo kaj bi povedali.

Partija in množice vsekakor še niso vedele za nesoglasja med Trockim in politbirojem.

ABSTRACT

FACTIONAL COMPLICATIONS AND CONTROVERSIES BETWEEN TROTSKY AND THE TRIUMVIRATE: "ON FUNKCIONARSTVO IN THE ARMADA AND ELSEWHERE" (DECEMBER 3, 1923)

In a careful selection of documents we can follow (in chronological order) the development of the factional dispute between Trotsky and the Triumvirate (Zinoviev, Stalin, Kameniev).

In this contribution we publish Trotsky's essay "On Funkcionarstvo in the Armada and Elsewhere" which appeared in Pravda on December 3, 1923. In the article, Trotsky published a concealed attack on bureaucracy in the armada; he chided thoughtless and unproductive orders, the use of conventional phrases, the shirking away from criticism and initiatives, and the fear to take responsibility. This was the first attack on the old guard and was expressed in such general and obscure language, that there were few who did not overlook his message. In the December 5th edition of Pravda, an article was published from a provincial correspondent, in which were complaints that the discussion of inner-party questions was

* Nadaljevanje članka iz Anthroposa 1996/1-2, str. 100-103.

"unusual" and that many party-members did not know what to say.

At any rate, the party and the majority of people did not know of the division between Trotsky and the Politburo.

Lani sem z vojaškimi starešinami nekajkrat izmenjal mnenje - ustno in pisno o negativnem pojavu v vojski, ki se poraja iz zastarelega funkcionarstva. To zadevo sem dovolj izčrpno obdelal že na zadnjem kongresu političnih delavcev v kopenski vojski in v mornarici, je pa tolikanj resna, da se mi zdi primerno spregovoriti o njej v tisku in to toliko bolj, ker ta bolezen še malo ne prizadene samo armade.

Funkcionarstvo je v tesni zvezi z birokracijo, lahko bi celo rekli, da je ena njenih pojavnih oblik. Če se ljudje privadijo neki obliki in niso več sposobni neko reč skozi in skozi premisliti; če samodejno stresajo okrog sebe konvencionalne fraze, ne da bi premislili, kaj pravzaprav pomenijo; če izrekajo običajne ukaze brez najmanjšega razmisleka ali so smotni ali ne; če zgroženo zadržijo ob vsaki novi besedi, vsakršni kritični pripombi, kakršnikoli spodbudi, najmanjšemu znamenju samostojnosti - to kaže, da se močno pod vplivom funkcionarskega mišljenja, ki je nevarno, da bolj biti ne more.

Na zborovanju vojaških političnih delavcev sem navedel kot primer funkcionarske ideologije nekaj zgodovinskih skic o naših vojaških enotah, ki so na prvi pogled sila nedolžne. Objavljanje zgodovinskih spisov o naših armadnih zborih, divizijah in polkih je pomemben dosežek, saj izpričujejo, da so se naše vojaške enote konstituirale v boju in v tehnični izurjenosti in to ne samo glede organiziranosti, ampak tudi kar se tiče borbenega duha, kot živi organizmi - hkrati pa kažejo zanimanje za njihovo preteklost. Toda kaj, ko je večina teh zgodovinskih orisov - le zakaj bi skrivali ta greh - pisana v nabuhlem in bombastičnem tonu.

Celo huje: nekaj teh spisov spominja na stare zgodovinske zgodbe o regimentih carske garde. Ta primerjava bo brez dvoma vzbudila prešerno hehetanje belogardističnega tiska, toda mi bi bili res cunje pomivavke, če bi se odrekli samokritiki iz strahu, da bi s tem potisnili sovražniku adut v roke. Prednosti rešilne samokritike so neprimerno večje od škode, ki bi jo znabiti utrpeli ob dejstvu, da bi Dan ali Černov naše kritične pripombe ponovila.

Naši polki in divizije - in z njimi vred vsa dežela - so na svoje zmage po pravici lahko ponosni, to je kot pribito. Toda ni šlo samo za zmage in nismo jih dosegli kar naravnost, ampak po strašno ovinkastih poteh. Med državljansko vojno smo bili priča nekaterim junaštvom brez primere, ki so vredna toliko več, ker so često ostala anonimna, posameznikovo dejanje je bilo proglašeno za dosežek skupine; imeli pa smo tudi primere slabištva, brezglavega strahu, malodušja, neodgovornosti, celo izdajstva. Zgodovina vsakega našega "starega" polka (štiri leta ali pet je v revolucijskih časih že starost) je neverjetno zanimiva in poučna, če je povedana po resnici in barvito, tako pač, kot so se dogodki razvijali na bojišču in v vojašnicah - namesto tega pa dostikrat naletimo na junaške zgodbe, opisane v najbolj ceneni funkcionarski maniri. Ko to nekdo bere, si lahko misli, da so v naših vrstah sami superjunaki, da vsak vojak kar gori od želje po bojevanju, da je naš sovražnik zmerom v premoči, da so vsa povelja v naši vojski razumna in razmeram primerna, da je izpolnjevanje ukazov zmerom neoporečno in tako dalje in tako dalje.

Če se komu zdi, da takim pisarjenjem lahko kakšna vojaška enota sama sebi dviga ceno in da se ta osrečujoči vpliv prenaša tudi na vzgojo mladih, mora biti zagotovo skozi

in skoz prežet z zastarelim funkcionarskim duhom. V najboljšem primeru bo taka "zgodovina" brez haska; rdečearmejec jo bo bral nekako tako, kot je njegov oče prebiral Življenje svetnikov: ravno tako zveličavno in moralično spodbudno, toda neživljenjsko, neresnično. Starejši oziroma udeleženci državljanske vojne ali tisti, ki so malo inteligentnejši, pa si poreko: zdaj so nam še vojaški ljudje začeli metati pesek v oči, ali preprosteje: posmehujejo se nam, da nikoli tega. Naivnejši - taki, ki vse vzamejo za dobro - pa si bodo mislili: le kako naj se jaz, ubog smrtnik, vzpnem tako visoko, kot so se tile junaki?... In jih bo takale "zgodovina", namesto da bi jim dvignila moralo, pribila k tlom.¹

Zgodovinska resnica za nas ni samo zgodovinskega pomena, zgodovinski orisi so nam predvsem potrebni kot učni pripomoček. In če se na primer mlad komandir privadi lažem o preteklosti, bo hitro padel tako globoko, da jih bo dopuščal tudi v vsakodnevni praksi in nemara celo pri opravljanju vojaškega poklica. Če se mu na primer kaj ponesreči, če naredi neumnost, se bo vprašal; ali naj poročam tako, kot je bilo v resnici? Seveda bi moral! Samo kaj, ko je bil vzgojen v funkcionarskem duhu in vendar ne more osramotiti herojev svojega polka ali povedano preprosto: njegov občutek odgovornosti je otopen, ni ga več. V takem primeru bo dejstva malo počesal, se pravi, da jih bo prikrojil in tako preslepil svoje predstojnike. Lažniva poročila podrejenih pa prej ali slej zanesljivo pripeljejo k zmotnim poveljem in k podobnim nagnjenjem višjih. Naposled - in to je od vsega najhujše - se bo mladi komandir preprosto bal poročati predstojnikom po resnici. Funkcionarstvo s tem razkriva svojo najogabnejšo stran: lagati, da bi zadovoljili tiste, ki so nad vami.

Največje junaštvo - najsibo v vojaškem mojstrstvu ali v revoluciji - sta iskrenost in občutek odgovornosti. Nimamo v mislih iskrenosti, kot jo vidijo abstraktni moralizatorji, ki učijo, da ne smemo lagati svojemu bližnjemu ali ga slepariti. Taka idealistična načela so v razredni družbi z antagonističnimi interesi, boji in vojskami čisto navadna hipokrizija. Če kje, potem so v vojnih veččinah doma zvitost, sprenevedanje, triki presenečenja in prevare - toda eno je zavestno in hotčno varanje nasprotnika, ko gre za življenje in smrt, drugo pa so škodljive in zavajajoče informacije, zagotavljanje vsem in vsakomur, da je "vse v najlepšem redu" in lažne skromnosti ali priliznenosti ali preprosto zaradi podvrženosti funkcionarstvu.

II.

Zakaj neki se zdaj na vsem lepem ubadamo s funkcionarstvom? Kaj smo rekli o tem v prvih letih revolucije? Tudi to pot imamo v mislih razmere v armadi, vendar si bo bralec potrebne primerjave z vsemi drugimi področji našega dela ustvaril sam, saj je določene vzporedne značilnosti najti v celotnem razvoju delavskega razreda, njegove partije in države, pa tudi vojske.

Novo kadre naše armade sestavljajo revolucionarji, militantni bojovníki in partizani, ki so izbojevali oktobrsko revolucijo, ki so oblikovali svojo preteklost, predvsem pa svoj značaj. Značilnost teh borcev ni v pomanjkanju iniciativnosti ampak prej v pretirani iniciativi oziroma natančneje povedano, v pomanjkljivem razumevanju za potrebe po usklajenih akcijah in čvrsti disciplini ("partizanstvo"). Prvo obdobje vojaške

¹ Gotovo je res, da se ne samo na vojaškem področju, ampak povsod (tudi v umetnosti) najdejo zagovorniki konvencionalnih laži, ki da "povzdigujejo dušo"; kritika in samokritika sta zanje "kislina, ki razjeda voljo". Malomeščanu je potrebna psevdoklasična tolažba, to je znano; da ne prenese kritike, pa je tudi znano. Za nas, za revolucionarno armado in revolucionarno partijo, to ne more in ne sme veljati. Mladi morajo tako duhovno stanje neizprosno preganjati. - L. T.

organiziranosti je izpolnjeval boj proti vsem oblikam vojaške "neodvisnosti"; smisel tega boja je bila potemtakem vzpostavitev razumnih medsebojnih odnosov in železne discipline. Prva leta po državljanski vojni so bila v tem pogledu huda preizkušnja, toda naposled je bilo doseženo potrebno ravnovesje med osebno samostojnostjo in občutkom za disciplino pri najboljših borbah, ki so bili med prvimi udeleženci revolucije.

Razvoj naših mladih vojaških kadrov poteka čisto drugače, kot je potekal v mirnem času. Bodoči komandir se še čisto mlad vpiše v vojaško šolo. Nima ne revolucionarne preteklosti ne vojnih izkušenj. Popoln novinec je. Ne ustvarja Rdeče armade kot jo je stara generacija; vstopa v že sklenjeno formacijo z notranjim redom in z ustaljeno tradicijo. Tu je zdaj očitna primerjava z odnosi med mladimi komunisti in staro partijsko gardo in prav zaradi tega je izjemnega pomena način, kako se na mlade prenašajo rdečearmejske izkušnje oziroma revolucionarne partijske izkušnje. Brez stalne povezave in njej ustrezne tradicije se o kakšnem izrazitem napredku ne da pogovarjati. Tradicija ni tog kánon ali uradni učbenik; ni se je mogoče naučiti na pamet ali jo vzeti za sveto kot evangelij; vsega, kar izusti kdo od stare generacije, ni mogoče razumeti tako, kot da je rekel "častna beseda, da je tako", ravno nasprotno, tradicijo je treba takorekoč osvojiti z notranjim delom, treba jo je sprejemati kritično, jo tudi asimilirati na tak način, sicer bo vse, kar počnemo, zidano na pesku.

O predstavnikih "stare garde" (ponavadi druge in tretje vrste), ki pitajo mlade s tradicijo kot Famusov, sem že govoril. "Zgledujte se po starejših: recimo po nas ali po našem rajnem stričku..." Toda pri takih stričkih ali njihovih nečakah se ni kaj učiti, se ni moč zgledovati.

Nedvomno uživajo naši stari borci, ki imajo za revolucijo nesmrtno zasluge, pri mladih gojencih vojaških šol zelo velik ugled. To je res lepo, saj nam zagotavlja neuničljivo vez med starešinami višjega in nižjega reda ter njihovo sodelovanje z navadnimi vojaki. Lepo, toda z enim pogojem: da avtoriteta starih ne izniči osebnosti mladih, zlasti pa da jih stari ne terorizirajo.

Zapoved "molči in ne misli" je najlažje uveljaviti ravno v vojski, je pa na vojaškem polju to načelo ravnotako pogubna kot kje drugje. Naša poglobljena naloga ni v tem, da bi mlademu komandirju branili misliti z lastno glavo, ampak da mu pri razvijanju samostojnega mišljenja pomagamo, da mu pomagamo pri oblikovanju lastne volje in samostojne osebnosti, v kateri se morata združevati neodvisnost in občutek za disciplino. Komandir - in praviloma vsak vojaško šolan človek - ki ne zna drugega kot "da, gospod", ni nihče, je absolutna ničla. O takih ljudeh pravi stari satirik Saltikov-Ščedrin: "S takimi zgagarji vojaška uprava, se pravi vsi vojaški kanclisti, še kar nekako shajajo in to niti ne brez uspehov, vsaj navideznih ne. Toda armada kot množična bojovniška organizacija vendar ne potrebuje priliznenih funkcionarčkov, marveč moralno ojekle-nele ljudi, prežete z osebno odgovornostjo, ki pri vsaki pomembnejši zadevi smatrajo za svojo dolžnost, da si ustvarijo lastno mnenje in ga branijo na vse načine, ki niso v nasprotju z razumno (to pomeni birokratsko) pojmovano disciplino in z enotnostjo akcije.

Zgodovina Rdeče armade in njenih enot je eden najvažnejših instrumentov za doseg vzajemnega razumevanja in nenehne povezanosti med staro in novo vojaško generacijo. Zato, vidite, ne moremo trpeti birokratske topoumnosti, dozdevne pokornosti in drugih manir dobronamernih praznoglavcev. Potrebno nam je kritično razmišljanje, preverjanje dejstev, samostojno oblikovanje mnenj, osebno razumevanje sedanjosti in prihodnosti, občutek odgovornosti, resnicoljubnost do sebe in do drugih. Vse to pa ima smrtnega sovražnika v funkcionarstvu. Zato ga preženimo iz vseh kotov, izprašimo skozi vrata in pokadimo za njim!